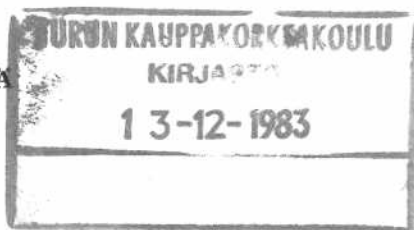

KUN KIRJOITTAJA EI VAADI ITSELTÄÄN RIITTÄVÄÄ TIETOPOHJAA

Pertti Hemánus

Tämän lehden edellisessä numerossa professori Krister *Ståhlberg* luonnosteli ajatusrakennelmaansa demokratian ja joukkotiedotuksen suhteista (ks. *Ståhlberg* 1983). En voi olla kommentoimatta hänen puheenvuoroaan, koska se koskee viime vuosien tutkijantyössäni keskeisesti esillä olleita kysymyksiä.

1. *Ståhlberg* huomauttaa itse, että hän ei ole mikään tiedotustutkija. Sitä hän ei kukaan häneltä voi vaatia eikä vaadikaan. Mutta mikään ei estäisi häntä ammattimaiseksi tiedotustutkijaksi ryhtymättäkin ottamasta hieman selvää asioista, joista kirjoittaa. (Suluissa sallittaneen nenäkäs huomautus: jos itse saisin päähäni sanoa julkisesti jotakin esim. julkishallinnosta, toki ensin lukisin sitä koskevaa kirjallisuutta ja seuraisin kunnolla keskustelua.)

2. *Ståhlberg* on sattumoisin päässyt sen ns. suuren suomalaisen journalismikeskustelun jäljille, jota on käyty vuosia, joka yhä jatkuu ja joka on ollut vilkkain ja ehkä myös tärkein suomalaisessa tiedotustutkimuksessa koskaan käyty debatti. Mutta mikä onkaan hänen lähteensä? Eero *Silvastin* Helsingin Sanomissa 6. 12. 1981 julkaisema artikkeli; alkulähteille hän ei tunnu lainkaan menneen.

Minun on ensiksi kerrottava *Ståhlbergille*, että *Silvasti* on tuossa artikkelissaan käsittänyt perusteellisesti väärin edustamani ns. objektiivisen joukkotiedotuksen konseptin. Sitä paitsi en ole varma edes siitä, onko hän käsittänyt oikein tiukan ja hyvän kiistakumppanini Kauko *Pietilän* ajaman ns. uuden journalismin; *Silvasti* ihailee sitä ideana mutta toinen asia on onko hän käsittänyt sen oikein.

Ehkä *Ståhlberg* on kiinnostunut myös alkulähteistä, kenties yksi ja toinen muukin tämän lehden lukija. Inventoin ne aivan lyhyesti. Keskustelun synnytti runsaat kolme vuotta sitten yhdessä Ilkka *Tervosen* kanssa julkaisemani kirja (Hemánus ja *Tervonen* 1980), ja vettä myllyyn lisäsi Kauko *Pietilän* myöhemmin samana vuonna julkaisema väitöskirja (*Pietilä* 1980). Samasta vuodesta 1980 alkaen väittelyä on monen kirjoittajan voimin käyty Tiedotustutkimuslehden käytännöllisesti katsoen joka numerossa. *Silvasti* on vienyt edellä jo mainitut ajatuksensa väärinkäsityksineen kaikkineen myös kirjaan (*Silvasti* 1982); vastasin hänelle (Hemánus 1983) ja hän vastasi minulle (*Silvasti* 1983). Edelleen on mainittava yhdessä Kauko *Pietilän* kanssa »sokrateslaisen dialogin» hengessä julkaisemani kirjeenvaihtokirja (Hemánus ja *Pietilä* 1982). Laaja filosofinen journalismikeskustelun erittely — jossa myös on inventoitu siihen saakka käytetyt puheenvuorot paljon tarkemmin kuin tässä on mahdollista — sisältyy Ilkka *Niiniluodon* (1982) artikkeliin. — Näillä pääsee alkuun.

3. Ottaen huomioon senkin että Ståhlberg ilmeisesti ei tunne alkulähteitä, eräät hänen artikkelissaan tekemät virheet ovat yllättävän triviaaleja. Hän kirjoittaa mm. että »objektiivisuusvaatimus edellyttää jonkunlaisen tuomioistuimen olemassaoloa». Objektiivisuus on kuitenkin perusluonteeltaan filosofinen, nimenomaan tietoteoreettinen käsite: se pohjautuu ns. totuuden korrespondenssiteoriaan jonka kuitenkin Tervosen kanssa tulkitsemme tavallista väljemmin. Tästä tietoteoreettis-tiedotusopillisesta ideasta ei seuraa suoraan mitään suosituksia, jotka koskisivat sitä miten joukkotiedotusjärjestelmä olisi konstruoitava ja miten sen olisi toimittava. Pohdiskelua asiasta kyllä käydään mm. juuri em. Hemánus-Tervosessa, mutta objektiivisuutta itse edustamassani muodossa ei journalisteilta missään normistoissa meillä eikä muuallakaan v a a d i t a eikä voidakaan vaatia; etäiset ihanteet eivät ole vaatimusten asia.

4. Lukiessani Ståhlbergia minua kyllä alkoi kiinnostaa hänen oma tietoteoreettinen linjansa. Kun hän kirjoittaa triviaaleista triviaaleimmin: »— tiedämme ihmisten ajattelevan eri asioita ja samoja asioita eri tavalla» (s. 144), voisi ajatella linjan olevan löyhä, helppo relativismi ja sen takana oleva filosofinen idealismi. Mutta kun hän toisaalta puheenvuoronsa lopussa tavallaan kritikoii ohjelmien »sisällöllä manipuloimista», hänen on pakko implisiittisesti olettaa myös jonkinlaisen suhteellisen manipuloimattoman tiedon olemassaolo tai ainakin sen olemassaolon mahdollisuus. Tällaista suhteellisen manipuloimatonta eli harhaanjohtamatonta tietosisältöä väljässä mielessä kutsun itse juuri objektiiviseksi. Mitä Ståhlberg näistä kieltämättä vaikeista kysymyksistä ajattelee, se ei hänen artikkelistaan tämän ristiriidattomammin ilmene.

5. Ståhlberg korostaa suuresti keskustelun, vuoropuhelun, dialogin arvoa. Hyvä ihme, niinhän minäkin. Olen osallistunut suomalaiseen julkiseen keskusteluun 1950-luvun loppuvuosista alkaen ja uskollisena tälle roolille kehitellyt journalismikonseptiota jossa keskustelulla — jonka avulla mm. suhteellisen oikeaa tietoa väljässä mielessä voidaan lähestyä — on tärkeä osuus. Kieltämättä K. Pietilän ns. uusi journalismi asettaa keskustelulle jonkin verran toisia, lievempiä ihanteita kuin oma konseptioni, mutta näkemystemme perusero ei suinkaan ole siinä että toinen kannattaisi keskustelua ja toinen hylkisi sitä. Sen sijaan ero piilee koko joukkotiedotuksen perusluonteen käsittämisen ja journalisminkin tematisoimisen alueella.

Kun Ståhlberg kertoo Åbo Akademiassa rakennellun tiedotuskoulutusta »juuri Pietilän viitoittamaan suuntaan», ihmettelen mistä Ståhlberg on tämän suunnan saanut selville — jostakin sanomalehtiartikkelistako joka on jonkun toisen kuin Pietilän itsensä kirjoittama?

6. Omaa objektiivisuuskonseptiotani en tässä voi esitellä kuin pätkinäkuoressa. Kuten sanottu, se lähtee materialistisesta ontologiasta ja tietoteoreettisessa mielessä korrespondenssiteoriasta, jota siis tulkitaan väljästi, ja etenee näin varovaiseen episteemiseen ja semioottiseen optimismiin. Filosofian pohjalta se tulee tiedotusopillisiin ratkaisuihin: objektiivisuuden — siinä suh-

teellisessä mielessä jossa se on mahdollinen, ei muussa — kriteereiksi esitetään 1) todenmukaisuus sekä 2) olennaisuus, jälkimmäinen ei-harhaanjohtavuuden sekä pinnan alla piilevän olemuksen paljastumisen merkityksissä. Jotta Ståhlberg nyt varmasti menisi ymmälle, kerron vain yhden esimerkin, saman kuin em. kirjeenvaihtokirjassa (Hemánus ja Pietilä 1982, 353). Objektivistista joukkotiedotusta jopa aivan eräänlaisessa paradigmaattisessa mielessä oli tv 1:n mainio Hukkaputki: esim. poliittisen pilailunsa ainekset se otti suhteellisen oikein ja perustellusti tulkitusta todellisuudesta, mitä ei suinkaan kaikesta poliittisesta viihteestä voida sanoa. Eipä siis ihme että kun objektiivisuuskonseptiointi ilmestyi Ruotsissa (Hemánus 1981), se ei kaikilta osin miellyttänyt tiukan positivistis-empiristisen objektiivisuuden kannattajia, vaan sitä arvosteltiin liiasta väljyydestä.

7. Menen lopuksi hieman myös viestintäpolitiikkaan, koska Ståhlbergkin teki sen. Hän samastaa Antero *Jyrängin* edustamat näkemykset omiini, ja totta tosiaan: olemme radio- ja tv-komitean työssä olleet hyvin samoilla linjoilla. Niinpä Ståhlberg osuu tässä minua imartelevassa rinnastuksessa oikeaan. Mutta hän erehtyy siinä että kannoillamme — Jyrängin ja minun — olisi suoria yhteyksiä johonkin objektiivisuusteoriaan. Mahdollisten epäsuorien välillisten yhteyksien etsiminen taas ei tässä yhteydessä ole mahdollista.

8. Kauko Pietilän Ståhlberg asettaa tavallaan samaan viestintäpolitiittiseen koriin kuin Martti *Tiurin* (!). Asiasta kiinnostunut lukija voi itse perehtyä Pietilän tuotantoon ja nähdä, miten hän suhtautuu Tiurin edustamaan puhtaaksi viljeltyyn yhdysvaltalaiseen kaupalliseen joukkotiedotusjärjestelmämalliin; jätän lukijalle itselleen löytämisen ilon.

Mutta Ståhlbergin »logiikassa» riittää hämmästelemistä. Tiurin kannattama malli esim. kaapeli-tv:n alalla on hänestä ilmeisesti vähemmän »holhoava» kuin Jyrängin ja myös minun sekä koko radio- ja tv-komitean kaavailema. Mutta Tiurin mallihan rakentuu rajoittamattomalle mainonnalle, joka taas — samoin kuin siihen kyseisessä mallissa erottamattomasti liittyvä kevyt viihde — on juuri ihmisten holhoamista vulgaareimmillaan.

Ståhlbergin olisi hyvä tutustua Helsinki Television ohjelmapolitiikkaan. Tämä yhtiö noudattaa juuri Tiurin mallia eikä sen ohjelmissa käydä minkäänlaista — ei »sokrateslaista» eikä muuta — keskustelua, vuoropuhelua, dialogia helsinkiläisten yhteisistä asioista, vaan sen sijaan yhtiö lähettää helsinkiläiskoteihin elokuvia, pääasiassa yhdysvaltalaisia, siis kevyttä viihdettä, usein B- tai C-luokan tasoista. (Suluissa tekisi mieleni kysyä, tämäkö ihanne siis on Ståhlbergin oma malli korusanoista riisuttuna. Kenties hänen asiantuntemuksensa joukkotiedotuksen kysymyksissä on kuitenkin niin keho, että hän ei todella tiedä juuri kaupallisen mallin käytännössä eniten hylkivän asiantietoa ja myös vapaata keskustelua.)

9. Lopuksi: jos kaikki väljänkin objektiivisuuden ihanteet joukkotiedotuksessa hylätään, silloin tullaan mielivaltaisiiin väitteisiin todellisuudesta; sanan ja käsitteen objektiivisuus yksi hyvä vastakohta suomen kielessä olisikin sana

ja käsite mielivaltaisuus. Mielivaltainen todellisuuden kuvaaminen vaikkapa tieteellisessä aikakauslehdessä on tavattoman helppoa eikä vaadi erityistä tietopohjaa. Tietämättään Ståhlberg on antanut meille tästä näytteen.

LÄHTEET

- Hemánus, P., *Massmedierna och objektiviteten*. AWE/Gebers: Stockholm 1981.
- Hemánus, P., Avoin kirje Eero Silvastille. *Parnasso* 33 (1983): 1, 46—51.
- Hemánus, P. ja Pietilä, K., *Seitsemän erää journalismista*. Osuuskunta Vastapaino: Tampere 1982.
- Hemánus, P. ja Tervonen, I.: *Objektiivinen joukkotiedotus*. Otava: Helsinki 1980.
- Niiniluoto, I., Realismi vs. praksismi; reunahuomautuksia keskusteluun marxilaisen tiedotusopin tutkimusperinteistä. *Tiede & Edistys* 7 (1982): 2, 139—51.
- Pietilä, K., *Formation of the Newspaper: a Theory*. Acta Universitatis Tamperensis, A, vol. 119, 1980.
- Silvasti E., *Jäätynyt unelma*. Kirjayhtymä. Helsinki 1982.
- Silvasti, E., Avoin vastaus Pertti Hemánukselle. *Parnasso* 33 (1983): 2, 98—100.
- Ståhlberg, K.: Kansanvalta, informaatio ja kansalainen, *Politiikka* 25 (1983): 2, 139—145.